

Sammlaren

Tidskrift för forskning om
svensk och annan nordisk litteratur
Årgång 144 2023

I distribution:
Eddy.se

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Berkeley: Linda H. Rugg

Berlin: Stefanie von Schnurbein

Göteborg: Åsa Arping

Köpenhamn: Johnny Kondrup

Lund: Torbjörn Forslid

München: Joachim Schiedermaier

Oslo: Elisabeth Oxfeldt

Stockholm: Anna Albrektson, Thomas Götselius

Tartu: Daniel Sävborg

Umeå: Maria Jönsson

Uppsala: Torsten Pettersson

Zürich: Klaus Müller-Wille

Åbo: Claes Ahlund

Redaktörer: Ingeborg Löfgren (uppsatser) och Tim Berndtsson (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 15 juni 2024 och för recensioner 1 september 2024. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978–91–87666–43–8

ISSN 0348–6133

Printed in Lithuania by
Balto print, Vilnius 2024

Recensioner av doktorsavhandlingar

Mats Dahllöv, *Det absoluta och det gemensamma. Benjamin Höijers konstfilosofi*. Södertörns högskola. Thales. Stockholm, 2022.

Uppsalas universitetshus uppfördes på 1880-talet. Som så många universitetsbyggnader på den tiden dekorerades fasaden med en lång rad av namnskyltar som skulle illustrera institutionens prominenta historia. Det är nog knappast förvånande att vi hittar namn som Carl von Linné, Anders Celsius eller Olof Rudbeck i denna långa. Ännu mer intressant blir det när vi tittar på placeringen av namnen. Jag antar att de namn som står närmast entrén har varit de mest centrala när det gäller universitets samtida självuppfattning. Då blir det kanske lite mera överraskande att det namn som står direkt högre om entrén är ”Benjamin Höijer”. Det är möjligt att universitetet medvetet valde en idealistisk filosof för att representera den ’Humboldtska’ anda som så att säga vilar över alla discipliner. Ändå tror jag att det inte är någon slump att det just var Höijer som fick en sådan prominent placering i Uppsalas akademiska centrum.

Trots att Höijer bara var professor vid Uppsala universitet under några korta år, betraktades han länge som Sveriges mest lysande tänkare. Detta berodde sannolikt på att han var den ende svenske idealistiske filosof som hade närmast vänskapliga kontakter med sina tyska kolleger. Hans skrifter erkändes av viktiga tyska filosofer som Johann Gottlieb Fichte och andra. Friedrich Wilhelm Joseph Schelling skrev en lång och viktig recension av Höijers mest berömda studie *Avhandling om den filosofiska konstruktionen*. Det är därför inte förvånande att Höijer förlänades en viktig plats i framställningar av den svenska idealismens eller romantikens historia. Med tanke på den framträdande roll som tilldelades Höijer i dessa skildringar kan man bara förvånas över den nästan skrämmande tunna forskning som ägnats åt hans skrifter. Detta gäller inte minst när man jämför forskningsläget med den tyska kontexten. Medan forskningen om Schelling, Fichte, Hegel eller den tidigromantiska

ciirkeln i Jena fyller inte bara hyllor utan hela biblioteksrum kan den sammanlagda Höijer-forskningen med lätthet ställas på en hyllbräda. Viktiga monografiska verk om hans filosofi kan räknas på en hand. Redan detta pekar på en förtjänst av Mats Dahllövs avhandling. Avhandlingen svarar helt enkelt på en närmast skriande brist i svensk forskning. En pålitlig, seriös och aktuell framställning av Höijers tänkandet har länge saknats.

Nu har Mats Dahllöv valt att inte presentera Höijers filosofiska skrifter i sin helhet. Avhandlingens fokus ligger på Höijers konstfilosofi. Denna inriktning kan komma som något av en överraskning. Med tanke på den skriande bristen på forskning om Höijers filosofiska verk framstår en redogörelse för hans metafysiska skrifter som mer angelägen. Men Höijer tillhörde en generation filosofer där konstteori och estetik intog en viktig plats inom filosofin. Detta har inte minst med den berömda ”Einleitung” att göra som inleder *Kritik der Urtheilskraft* (1790). I en av de mest berömda passagerna i detta förord hänvisar Immanuel Kant till några av de centrala dikotomier som han inte kunde övervinna genom publiceringen av sina två tidigare kritiker. Han anspelar till omöjligheten att hitta en gemensam grund för teoretiskt och praktiskt förnuft – naturfilosofi och moralfilosofi. En sådan gemensam grund kunde bidra till att legitimera det frihetsbegrepp som det praktiska förnuftet vilar på genom en teoretisk spekulation som härrör från en kritik av sensualiteten. Kant skriver:

Es gibt also ein unbegrenztes, aber auch unzugängliches Feld für unser gesamtes Erkenntnisvermögen, nämlich das Feld des Übersinnlichen, worin wir keinen Boden für uns finden, also auf demselben weder für die Verstandes- noch Vernunftbegriffe ein Gebiet zum theoretischen Erkenntnis haben können; ein Feld, welches wir zwar zum Behuf des theoretischen sowohl als praktischen Gebrauchs der Vernunft mit Ideen besetzen müssen, denen wir aber in Beziehung auf die Gesetze aus dem Freiheitsbegriffe, keine andere als praktische Realität verschaffen können, wodurch

demnach unser theoretisches Erkenntnis nicht im mindesten zu dem Übersinnlichen erweitert wird. (Immanuel Kant: *Kritik der Urteilskraft. Beilage Erste Einleitung in die Kritik der Urteilskraft*. Mit Einleitungen und Bibliographie herausgegeben von Heiner F. Klemme. Hamburg: Meiner 2009, s. 14.)

I sina vidare övervägningar använder Kant sig av allt mera metaforiska argument. Han talar om en ”Kluft zwischen dem Gebiete des Naturbegriffs, als dem Sinnlichen, und dem Gebiete des Freiheitbegriffs, als dem Übersinnlichen” (Kant 2009, s. 14) och betonar att det inte finns någon möjlighet för någon slags bro. En övergång kunde bara kunna etableras om vi kunde uppleva naturen eller bättre naturens inre ändamålsenlighet i en form där hon skenbart följer de frihetslag som kännetecknar det praktiska förnuftet. Hela retoriken kring klyfta och övergång förbereder tredje avsnittet av Kants inledning som han betitlar ”Von der Kritik der Urteilskraft als einem Verbindungsmittel der zwei Theile der Philosophie zu einem Ganzen” (Kant 2009, s. 15).

Estetiken själv får därmed den viktiga funktionen att skapa ett filosofiskt system som kan överbrygga klyftan mellan sinnlighet och översinnlighet, naturbegrepp och frihetsbegrepp, teoretiskt och det praktiskt förnuftet. Estetiken blir ett slags metadisciplin som hjälper till att dryfta grundläggande filosofiska problem och motsvarande (oftast väldigt abstrakta och spekulativa) överväganden om medvetandets början. Även om Kants tredje kritik, som ägnar sig åt dessa överväganden, innehåller banbrytande observationer, uppfylls inte löftet om att upprätta en länk mellan de olika grenarna av filosofin. I de viktigaste passagera i den tredje kritiken väljer Kant vaga ”som om”-formuleringar, så att visionen om ett övergripande filosofiskt helhetssystem tillsist undanskymms.

Detta observerades omedelbart av samtida filosofer och författare som efterföljde Kant. I synnerhet den tidig-romantiska kretsen av författare och filosofer som träffades i Jena – det vill säga August och Wilhelm Schlegel, Novalis, Ludwig Tieck och Friedrich Wilhelm Joseph Schelling – försökte anknyta till Kants tredje kritik. Även de fördjupade sig i abstrakta estetiska resonemang för att utveckla grundläggande filosofiska spekulationer. Höijers intresse för konstens filosofi kan bara förstås i ljuset av detta fält av tyska tänkare. Med tanke på det estetiska tänkandets viktiga funktion inom den tyska idealismen är valet att skriva om Höijers konstfi-

losofi åtminstone legitimt. Att Dahllöv också använder Höijer konstfilosofi för att presentera hans övergripande filosofiska intressen är hellre knappast förvånande med tanke på postkantianismens historia.

Avhandlingen i sig är enkelt och stringent uppbyggd och följer vid första ögonkastet en logik som leder från mer generella till mer specifika kapitel. Efter ett inledande kapitel som introducerar Höijerforskningen och utvecklar avhandlingens intresse och metodologi, följer ett grundläggande avsnitt som undersöker den historiska kontexten. Genom en biobibliografisk skiss av Höijers liv och författarskap rekonstruerar Dahllöv huvudragen i de historiska händelser, politiska debatter och institutionella miljöer som kännetecknar det turbulenta svenska sekelskiftet kring 1800. Viktiga årtal är 1789 (den franska revolutionen), 1792 (Gustav III död och upprättandet av förmyndarregering), 1796 (det år då Gustav IV Adolf faktiskt blir regent) och 1809 (året för statskuppen som leder till avsättandet av Gustav IV Adolf). Alla våldsamma händelser kan förknippas med dessa årtal som även påverkar Höijers eget liv. Gustav IV Adolf rädda för varje form av revolutionär anda ledde till en märklig aversion mot kantiansk och fichteansk filosofi, som ansågs vara hädisk och kritisk mot staten. Höijer blev tidigt erkänd som den viktigaste svenska företrädaren för den kantianska filosofin i Sverige. Hans tidiga resor till Tyskland och hans personliga kontakt till Fichte väckte också misstankar. Till följd av detta nekades han en universitetstjänst, ända till avsättningen av kung Gustav IV.

Medan det första kapitlet refererar tidigare forskningen och endast innehåller kortfattade tolkningar (t.ex. av Höijers tidiga konstfilosofiska skrifter och hans minnestal till Gustav III), erbjuder det andra kapitlet en fördjupad läsning av *Avhandlingen om den filosofiska konstruktionen* och Höijers senaste avhandlingarna. Inom ramen för dessa tolkningar lyckas Dahllöv särskilja Höijers konstruktionsbegrepp från både Schellings och Fichtes motsvarande försök att övervinna centrala dikotomier i Kants tänkande. Medan Fichtes begrepp om en ’Tathandlung’ där det absoluta Jaget sätter sig självt fortfarande bygger på ett (om än mycket abstrakt) subjektbegrepp, handlar det för Höijer om en ännu mer abstrakt handling som först leder till att subjektets konstituering. Denna handling beskrivs med hjälp av en kraftmetaforik. Höijer talar om kraftfält som hjälper till att skapa objekt, före-

ställning, subjekt, medvetande och slutligen ett Jag. Hela kraftmetaforiken bygger på vitalistiska principer, som i sin tur är knutna till ett organistiskt-holistiskt synsätt. Grundläggande är tanken på en natur som är ”bragd till sitt högsta medvetande, natur i sin klarhet och förträfflighet” (citater Höijer).

Den naturfilosofiska kärnan, som enligt Dahllövs tolkning är inbäddad i Höijers konstruktionsbegrepp, har också politiska konsekvenser. Idén om självreglerande naturkrafter som i slutändan skapar ett Jag kan överföras till tänkandet om politiska system. Staten definieras som en organisk helhet bestående av ett dynamiskt samspel mellan autonoma subjekt som ständigt förändrar sig själva i takt med den helhet de är en del av. Dahllöv gör i detta sammanhang en mycket tydlig distinktion mellan två helt olika helhetsuppfattningar. Den organiska helheten förstås inte som en given statisk enhet som är hierarkiskt reglerad och där varje samhällselement fyller en specifik funktion, utan som ett dynamiskt kraftfält vars energetiska kapacitet endast kan definieras i relation till de enstaka samhällselementens frihet och autonomi. I slutet av kapitlet använder sig Dahllöv av dessa tolkningar för att vederlägga tidigare försök att bevisa Hegels inflytande på den sene Höijer.

Introduktionen till de grunder som kännetecknar Höijers spekulativa tänkande används i det tredje kapitel för att utveckla en tolkning av hans konstfilosofiska skrifter, som mer eller mindre har förbisetts av forskningen. Framför allt Höijers *Den sköna konstens filosofi* diskuteras ingående. Höijers estetiska arbeten behandlas främst i relation till Schellings konstfilosofi. Även här blir det tydligt att Höijers organiska tänkande präglas av ett intresse för öppna, levande, kraftfulla och dynamiska processer, uttryckt i en vördnad för det mångfaldiga och det föränderliga. Schellings estetiska reflektioner präglas däremot av en strävan att definiera och avgränsa det absoluta i förhållande till subjektets dynamik. Kapitlet avslutas med ett avsnitt där Dahllöv diskuterar de estetiska konsekvenserna av Höijers konstabegrepp i relation till produktion, gestaltning och reception.

Fjärde kapitlet ägnas sig åt de essäer där Höijer diskuterar skillnaden mellan modern och antik konst. Varken de dikotomier med vilka Höijer skiljer mellan antik och samtida konst eller hans kritik av sentimentalism och en populär konstproduktion verkar särskilt överraskande. Men Dahllöv lyckas visa att Höijers estetiska diagnos av samtiden bygger på ett politiskt argument, där sentimentalismen

– subjektets flykt in i den inre världen – förknippas med despotism och den ekonomistiska konstproduktionen med en samhällsordning som bara följer livlösa mekaniska principer.

Jag hoppas att det har framgått att avhandlingen följer en ganska tydlig och stringent argumentationslinje. Men med tanke på den rent av paradoxala tidsteori som diskuteras i avhandlingen går det faktiskt lika bra att läsa den baklänges. I ett citat polemiserar Höijer mot logiken, som han menar gör sig skyldig till en farlig variant av *hysteron proteron* genom att förlita sig på falska slutsatser som presenteras som fundamentala grunder. *Hysteron proteron* är en välkänd retorisk figur där ”man sätter den andra termen först trots att den logiskt och tidligt kommer efter den första, såsom i uttrycket ’att sätta på sig skor och strumpor’ (strumporna måste ju tas på först)” (s. 108). I en dålig version representerar *hysteron proteron* en falsk slutsats där ett resultat presenteras som en orsak. Men i en bättre version kan *hysteron proteron* användas som en tankefigur för att spekulera kring en annan form av tidslogik, ”en tillbakalöpande tid” (citater efter Höijer) i vilken det faktiskt är möjligt att vända upp och ner på förhållandet mellan det bestämmande och det bestämda.

Detta tänkande om ”Nachträglichkeit” som Höijer utvecklar tycks också ha haft ett visst inflytande på strukturen i Dahllövs avhandling. Det är inte bara det första kapitlet som bestämmer hur vi läser de följande kapitlen. Det sista kapitlet ägnar sig också för att läsa om de första kapitlen och för att observera dem från ett nytt perspektiv. Som framgått avslutas avhandlingen med ett kapitel om den politiska betydelsen av Höijers konstteoretiska skrifter. Detta blir särskilt tydligt i de skrifter där Höijer behandlar den samtida litteraturen. Själva försöket att lyfta fram den politiska betydelsen av Höijers motsvarande analyser av sentimentalism och en blomstrande populärlitteratur bygger på en överraskande tolkning. Politisk medvetenhet är inte något man förväntar sig av en idealistisk filosof. Man skulle snarare förvänta sig att konsten uteslutande definieras av metafysiska funktioner (tillgång till det absoluta, en transcendental reflektion eller liknande). Dessutom tycks det politiska inte att vara en godtycklig funktion som Höijer tillskriver den samtida litteraturen. Även de mest abstrakta teoretiska grundvalarna för Höijers estetik tycks vara politiskt baserade. Detta blir åtminstone tydligt när man läser det andra kapitlet efter att ha läst det fjärde. Även Höijers mest abstrakta

begrepp som "konstruktion" eller "det absoluta" tycks vara kopplade till politiska övervägande så att Dahllöv till slut kan hävda att "själva metafysiken är politisk" (s. 111).

I ljuset av en sådan omvänd läsning får redan det första kapitlet en annan funktion. Vid första anblick tycks detta kapitel endast erbjuda en biografisk och historisk ram kring de efterföljande texttolkningar. Men om man läser avhandlingen baklänges blir det helt tydligt att Höijers tänkandet genomsyras av en mycket konkret politisk kontext. Bilden av den världsfrånvände idealistiske filosofen som förlorar sig i abstrakta spekulationer ställs på huvudet i Dahllövs avhandling. I motsats till tidigare forskning framställs Höijer som en representant för en politisk inspirerad form av idealism. Denna tes underbyggs av att den naturfilosofiska grunden för hans tänkande lyfts fram på ett nytt sätt. Sammantaget erbjuder avhandlingen sålunda på en nyskapande, tankeväckande och väl begrundad framställning av Höijers estetiska författarskap.

Detta positiva helhetsintryck innebär inte att det inte finns kritiska synpunkter att framföra. Det kapitel där de teoretisk-metodologiska utgångspunkter för arbetet diskuteras är förvånansvärd kort. Dahllöv ägnar inte mer än tre sidor åt att presentera sina teoretiska utgångspunkter. Han hänvisar endast till 'kontextualisering' och 'aktivering' som två nyckelbegrepp. Som jag har försökt att visa försöker Dahllöv faktiskt använda redogörelsen för den historisk-politiska *kontexten* för att belysa Höijers författarskap på ett nytt sätt. Mer än så, det visas också i vilken utsträckning den samtida politiska debatten var en del av Höijers tänkande. Dessutom diskuteras några överraskande korskopplingar mellan Höijers metafysiska och konstfilosofiska arbeten. Slutligen lyckas Dahllöv *aktivera* viktiga nyckelbegrepp som det 'absoluta', 'konstruktionen', 'organism' eller 'det sköna' i sina tolkningar.

Ändå är det förvånande att Dahllöv inte redovisar sina teoretiska övervägande. Förmodligen har denna återhållsamhet att göra med en kritisk försiktighet. Dahllöv pekar upprepade gånger på de problem som uppstår när historiska texter läses mot bakgrund av aktuella teoretiska debatter. Bland andra Paul de Man, Jean-Luc Nancy, Phillipe Lacoue-Labarthe, Manfred Frank, Andrew Bowie, David Farrell Krell och Paul Gordon har kritiserats för sina försök att ohistoriskt koppla samman tidigromantiska texter med poststrukturalistiskt

tänkande. Avsaknaden av en längre teoretisk-metodologisk diskussion innebär naturligtvis inte att Dahllövs argumentation i sig inte är informerad av aktuella teoretiska positioner. Under avhandlingens gång blir det ganska tydligt att hans specifika fokus på de politiska och naturfilosofiska implikationerna av Höijers tänkande är informerat av en deleuziansk position. Denna kunde ha diskuterats mer ingående.

Dessutom verkar de kritiska avvisandena av de Man, Nancy, Lacoue-Labarthe och andra ibland något förhastade och ytliga. I synnerhet diskussionen om Manfred Franks studier av den romantiska estetiken och avvisandet av hans användbara distinktion mellan en 'idealisk' och en genuint 'romantisk' estetik kunde ha varit mer grundlig. Detta gäller särskilt för att Dahllövs egna distinktioner mellan Schellings och Höijers estetiska positioner, baserade på begrepp som öppenhet, fluiditet, dynamik, mångfald och en 'svävande' ambivalens, ibland påminner om de kriterier som Frank använde. Jag tror inte att Höijers estetiska tänkande kan kallas 'romantisk' i Franks mening, men jag tror att Franks begreppspår kan bidra till att nyantera skillnaden mellan Schellings och Höijers positioner.

Överhuvudtaget saknas en mer precis tolkning av Höijers förhållande till de estetiska positioner som etablerades i den tidiga romantikens Jenakrets eller bland andra litterära gestalter (t.ex. Jean Pauls *Vorschule der Ästhetik*, Johann Wolfgang von Goethes skrifter om metamorfoser eller Friedrich Schillers *Über die ästhetische Erziehung des Menschen*). Det hade därför varit intressant att nyantera Höijers estetiska övervägande i förhållande till Schlegels och framför allt Novalis skrifter, som också följer politiska och naturfilologiska resonemang. Som Dahllöv visar hade Höijer tydliga litterära intressen. I ljuset av hans retoriska och genre-teoretiska övervägande kan det också vara intressant att undersöka Höijers egna retoriska strategier eller hans användning av olika genrer och medier (t.ex. aforismer men också 'öppna' dynamiska föreläsningar och manuskript).

Intet av detta förringar avhandlingens förtjänster. Tvärtom understryker just det faktum att arbetet stimulerar till vidare efterforskningar att det lyckas väcka ett större intresse för Höijers tänkande. Förutom den omsorgsfulla presentationen av en hel rad texter som hittills inte alls behandlats i forskningen, lyckas avhandlingen teckna en ny bild av Höijer som politisk tänkare och natur-

filosof. Därmed öppnas också nya perspektiv på den svenska romantiken och frågan om dess politiska estetik eller dess naturfilosofiska tänkande. Förutom Lorenzo Hammersköld, Vilhelm Palmblad och Per Daniel Amadeus Atterbom tänker jag särskilt på Carl Jonas Love Almqvist, som skrivit längre artiklar om Höijers filosofi.

Klaus Müller-Wille

Anna Hultman, *Vid pornografins gräns. Erotik i svensk prosa 1819–2019*. Lunds universitet. Vertigo Förlag, Stockholm, 2022.

Sexskildringar i litteraturen är inte ett vanligt tema i svenska litteraturvetenskapliga avhandlingar. Inte heller omslag som avtecknar två könsorgan. Anna Hultmans avhandling *Vid Pornografins gräns. Erotik i svensk prosa 1819–2019* (2022) är mot denna bakgrund helt unik; ett pionjärbete som bryter ny mark och ger ett välkommet bidrag till litteraturvetenskapen, litteraturhistorien, pornografihistorien och humanistisk forskning. Att det tidigare i princip saknats litteraturvetenskaplig forskning kring detta viktiga ämne är svårt att greppa. Det är tydligt att litteraturvetenskapen som disciplin och enskilda forskare genom åren haft svårt att hantera sex i litteraturen och därför praktiserat avstånd genom tystnad.

Med Hultmans studie är tystnaden bruten och det rejält. Avhandlingen omfattar en tidsperiod på 200 år. Åtta verk utgör avhandlingens fallstudier, främst romaner men också noveller där Hultman analyserar text och kontext. Fallstudierna varvas med historiskt contextualiserande avsnitt med basfakta kring juridik och bokmarknad med särskilt fokus på erotisk litteratur och pornografi. Här är mycket baserat på tidigare forskning, särskilt Klara Arnbergs och Maria Larssons pionjärbeten, men också Carl Michael Edenborg. Hultman går också själv igenom materialet i två pornografisamlingar: Oskar Borgströms samling på KB samt Det sexhistoriska museets samling i Bagarmossen. Det är med andra ord enormt mycket material, och tyngden i arbetet motsvaras av den tryckta bokens 602 sidor.

Vad är det då Hultman studerar och varför? Läsaren behöver inte fundera länge. Redan på den första sidan, ja till och med i den första meningen klargör Hultman varför: "Nakna kroppar och detaljerade sexualskildringar, utomäktenskapligt sex,

ohöjld kåthet, samkönat sex, fetischer, tabubelagda sexuella praktiker och ord som *kuk*, *fitta* och *knulla* – var går gränsen för vad som kan rymmas i litteraturen?" (9) Sex och sexualitet, konstaterar Hultman, är en del av livet alla människor måste förhålla sig till, liksom födelse och död. Därför är det viktigt att studera hur vi talar och skriver om dessa faktorer, men också analysera varför samhällets och individens förhållande till livets grundläggande faktorer skiftar. Särskilt gäller detta sex eftersom sex väcker starka känslor och åsikter, regleras genom lagar och normer, uppfattas som positivt och identitetsskapande, men också som ett hot. Här är det bara att hålla med. Hultman skriver själv att mot denna bakgrund är hennes studie en "avhandling om litteratur och sex: om hur man skrivit om sex och gestaltat det litterärt. Det är också en avhandling om hur och vad man inte har kunnat skriva: var gränsen har gått för hur sex kan skildras och vilket utrymme det ska ges i litteraturen" (s. 9).

Att hon tar sig an både skildringarna och gränsen gör att avhandlingen blir extra intressant. Det innebär att studien omfattar texter som uppfattas ha konstnärligt värde, litteratur, och texter som beskrivs som obscena, osedliga, pornografiska, smuts – den konstnärliga textens hotfulla motsats. Men också att fokus läggs på att undersöka gränsen i sig. Vad som uppfattas som godkänt och till och med konst, och vad som ses som förbjudet och skräp. Här befinner vi oss i bekanta och viktiga litteraturvetenskapliga diskussioner. Även om just Hultmans material är ovanligt för svenska litteraturvetare så är undersökningar av värdering och klassificering av litteratur mitt i ämnets kärna.

Var gränsen går förändras ständigt, understryker Hultman, och i gränslandet mellan de kategorier som avhandlingen studerar finner vi den erotiska litteraturen. Denna kategori definieras i relation till det pornografiska, och Hultman menar att vi genom att använda pornografien som kontrastbegrepp kan få en produktiv och dynamisk förståelse av erotisk litteratur som gränshomen: det som är nära det förbjudna men som arbetar med olika medel för att vara på rätt sida gränsen. Detta visar också avhandlingen tydligt. Eftersom gränsdragningarna sker på olika nivåer, involverar olika institutioner och berör olika grupper i samhället på varierande vis får vi en fin beskrivning och analys av de olika villkor som människor lever under i olika tider och på olika platser. Även om sex och sexualitet berör alla så påverkas människan i hög grad av faktorer som kön, klass, religion, sexualitet, ål-